

УДК 364.4-053.2/.6-056.26/.36(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.22020.4>

Прегледни рад

*Драгана Плавшић\**

## **ДОПРИНОС УСЛУГЕ ДНЕВНОГ БОРАВКА ИНКЛУЗИЈИ ДЕЦЕ И МЛАДИХ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У НОВОМ ПАЗАРУ\*\***

### **Сажетак**

Предмет овог рада јесте допринос услуге дневног боравка инклузији деце и младих са сметњама у развоју у Новом Пазару. У првом делу рада приказујемо положај деце и младих са сметњама у развоју, међународна документа која уређују ова питања, национални нормативни оквир и уређење система услуга социјалне заштите. Резултати истраживања нам приказују организацију рада дневног боравка, утицај дневног боравка на квалитет живота корисника и њихових породица, факторе који утичу на квалитет услуге дневног боравка, као и проблеме и потешкоће са којима се суочава пружалац услуге.

У овом квалитативном и квантитативном истраживању користили смо методе испитивања, анализе садржаја релевантних докумената, студију случаја институције Дневног боравка у Новом Пазару и статистички метод.

**Кључне речи:** деца и млади са сметњама у развоју, Нови Пазар, услуге у заједници, дневни боравак, инклузија.

---

\* dragana.plavsic.np@gmail.com

\*\* Рад представља приказ кључних налаза истраживања реализованог у оквиру израде мастер рада „Допринос услуге дневног боравка инклузији деце и младих са сметњама у развоју у Новом Пазару“, који је одбрањен на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

## 1. ПОЈМОВНО – ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

У свакодневном говору можемо чути различите термине који се односе на децу и младе са сметњама у развоју, а општа сагласност око термина не постоји ни у стручној литератури. Многи термини који су раније били у употреби су превазиђени због неадекватности, као што је случај са термином деца са посебним потребама јер, како објашњава Хрњица, “свако људско биће има исти репертоар потреба, с тим што је начин њиховог задовољавања примерен особи са тешкоћама у развоју” (Хрњица 2011, 32).

Два термина су тренутно најчешће у употреби и сматрају се најприхватљивијим: дете са сметњама у развоју и особа са инвалидитетом.

Лакићевић сматра када су у питању деца да је “најнеадекватнија употреба појма дете са сметњама у развоју, будући да су сметње често привремене или повремене, односно да се мерама интегралне социјалне рехабилитације могу успешно превазићи”, а када се говори о одраслима “користи се термин особа са инвалидитетом која у свом аутентичном значењу наглашава личност, а не инвалидитет, што је адекватније и хуманије” (Лакићевић 2012, 10).

Инклузија или социјално укључивање се не може сасвим јасно дефинисати без претходног одређивања социјалне искључености, која је веома заступљена међу популацијом особа са сметњама у развоју. Сматра се да социјална искљученост има три димензије и то су економска, политичка и друштвена искљученост (Бабовић и др 2012, 13).

“Социјална инклузија означава могућност учествовања у животу заједнице с другима под једнаким условима у којима живе сви чланови неког друштва” (Лакићевић, 32).

Код нас се последњих година доста улаже у инклузивно образовање, као неки зачетак свеобухватне инклузије или како то наводе Бабовић и сарадници, “као канал припреме за свет рада” (Бабовић и др 20).

Савремени модел друштвене интеграције особа са инвалидитетом подразумева хуманији однос према проблемима

особа са инвалидитетом и полази од дефиниције инвалидитета као проблема који настаје у интеракцији са друштвеним окружењем, која је дата у Конвенцији о правима особа са инвалидитетом. У складу са тим, савремени модел друштвене интеграције не жели да “поправља” особе са инвалидитетом, већ друштвено окружење и баријере у њему на које наилазе особе са инвалидитетом. Медицински модел је подржавао институционални смештај особа са инвалидитетом, док социјални модел изразито тежи деинституционализацији и примени принципа најмање рестриктивног окружења.

Деинституционализација подразумева развој услуга у заједници, којима се омогућава останак деце са сметњама у развоју и особа са инвалидитетом у свом природном породичном окружењу и укључивање у живот заједнице, а то су све оне услуге усмерене на подршку детету и породици: дневни боравак, лични пратилац, помоћ у кући, предах смештај, становање уз подршку, персоналну асистенцију и друге услуге које се развијају. Свака од ових услуга на специфичан начин омогућава интеграцију деце са сметњама у развоју и особа са инвалидитетом у заједницу у којој живе, најпре тиме што омогућавају останак у породици, а затим разним активностима које су свакодневно усмерене ка заједници, од учења деце са сметњама у развоју основним вештинама сналажења у окружењу до едукације и сензибилизације друштвеног окружења.

## **2. ПРАВА ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ**

Права деце са сметњама у развоју регулисана су различитим нормативним актима на међународном и националном нивоу. Нека од међународних докумената која су допринела побољшању положаја особа са инвалидитетом, и на која се ослањају наша национална нормативна акта, јесу: Универзална декларација о правима човека, Декларација о правима детета, Декларација о правима ментално ретардираних, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Конвенција о правима детета, Стандардна правила УН за изједначавање могућности које се пружају инвалидима и многа друга. Значајно је поменути и документа Европске

Уније: Европска социјална повеља, Амстердамски уговор, Повеља о правима особа са аутизмом и Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010-2020.

Права деце са сметњама у развоју у нашем законодавству регулисана су правним актима у следећим областима: социјална заштита, образовање, здравствена заштита, запошљавање, пензијско и инвалидско осигурање, породично-правна заштита деце и породице, становање, и у другим областима.

Овде ћемо поменути Закон о социјалној заштити из 2011. године, којим се уређују услуге социјалне заштите као “активности пружања подршке и помоћи појединцу и породици ради побољшања, односно очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности, као и стварање могућности да самостално живе у друштву” (ЗСЗ 2011). Закон познаје пет група услуга социјалне заштите, а дневни боравак спада у групу дневних услуга у заједници.

Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите из 2013. године уређује систем пружања услуга и стандарде који треба да обезбеде задовољавајући квалитет услуга. Према овом правилнику се сврха услуге дневног боравка састоји “у унапређењу квалитета живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот”.<sup>1</sup>

### 3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У овом квалитативном и квантитативном истраживању користили смо методе испитивања, анализе садржаја релевантних докумената, студију случаја институције Дневног боравка у Новом Пазару и статистички метод.

Анализом докумената дошли смо до података о процедурама пријема корисника, процене, израде

---

<sup>1</sup> Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 42/2013.

индивидуалних планова подршке, планирања и реализације активности.

Анализирали смо статистичке податке о старосној и полној структури корисника који су услугу користили у 2018. години, структури породице и социјалном статусу, приступу услугама и правима у различитим службама и системима.

На намерном узорку који чини 19 родитеља деце и младих са сметњама у развоју, који услугу дневног боравка у Новом Пазару користе дуже од 1 године, реализована је анкета о променама у квалитету живота у односу на период пре коришћења услуге дневног боравка, задовољству коришћеном услугом и односу друштвене заједнице према деци са сметњама у развоју у Новом Пазару.

Коришћењем упитника са руководиоцем и 9 стручних радника испитали смо факторе који утичу на квалитет услуге, проблем и потешкоће са којима се суочавају у реализацији услуге и да ли постоји сарадња и координација релевантних институција у локалној заједници.

Истраживање је реализовано од јануара до августа 2019. године у Дневном боравку за децу, младе и одрасле са сметњама у развоју у Новом Пазару.

### **3.1. Приказ и анализа резултата истраживања – са дискусијом**

#### **3.1.1. Организација рада дневног боравка**

Пријем корисника према Правилнику о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите из 2013. године започиње подношењем захтева Дневном боравку од стране корисника, односно његовог законског заступника или упутом центра за социјални рад. У пракси Дневног боравка у Новом Пазару се показало да пријем започиње и пре поднетог захтева, оног тренутка када родитељи или старатељи заинтересованог корисника дођу на први информативни разговор у Дневни боравак.

Тим за пријем и опсервацију корисника, који чине социјални радник, психолог, дефектолог-логопед и дефектолог-специјални педагог ради пријемну процену и на основу тога доноси одлуку о пријему, стављању на листу чекања или евентуалном одбијању. Уколико је одлучено да корисник започиње са коришћењем услуге, родитељ се обавештава о датуму почетка коришћења услуге и родитељ потписује уговор о коришћењу услуге. Корисник се при пријему распоређује у једну од пет група и одређује се задужени стручни радник. Стручни радник задужен за корисника и остали чланови стручног тима прате адаптацију корисника, врше опсервацију и процену корисника континуирано. На основу процене, уз сагласност и сарадњу родитеља или старатеља, приступа се изрази индивидуалног плана подршке.

У Дневном боравку реализују се следеће радионице/ активности: образовне, музичке, слободне, ликовно-креативне, окупационе, очигледне активности и разговор о лепом понашању. Све наведене радионице спроводе се групно. Сензорна терапија, логопедски третмани, физиотерапеутски третмани и рад на компјутеру спроводе се индивидуално.

Сарадња са родитељима наводи се као најважнији сегмент рада и одржава се на више нивоа: свакодневно, при доласку и одласку детета из Боравка; месечно се одржавају родитељски састанци; у току године организују се прославе рођендана, приредбе поводом значајних датума и излети који јачају сарадњу стручних радника са родитељима, такође, постоји Клуб родитеља.

У директном раду са корисницима Дивног боравка ангажовани су лиценцирани стручни радници, у највећем броју дипломирани психолози, поред тога један педагог, један дефектолог-специјални педагог, један дефектолог-логопед и стручни сарадник физиотерапеут. Ангажована су и два радна инструктора, као и 8 сарадника – неговатеља.

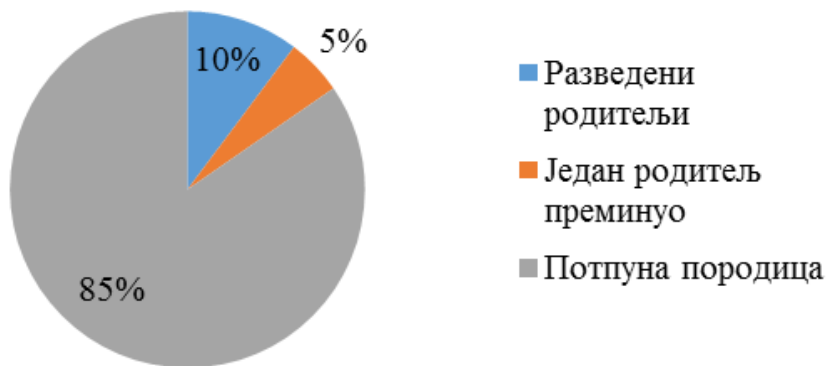
### **3.1.2. Демографски подаци о деци и породицама**

Од укупно 57 корисника Дивног боравка за децу, младе и одрасле са сметњама у развоју у 2018. години, 39 корисника

били су деца и млади. У категорији до 10 година било је 9 корисника, од 10 до 18 година 19 корисника, а од 18 до 25 година 11 корисника. Велики удео деце од 10 до 18 година у укупном броју корисника указује нам на касно укључивање деце у Дневни боравак. У полној структури преовладавају корисници мушког пола, њих има 25, а 14 је корисника женског пола.

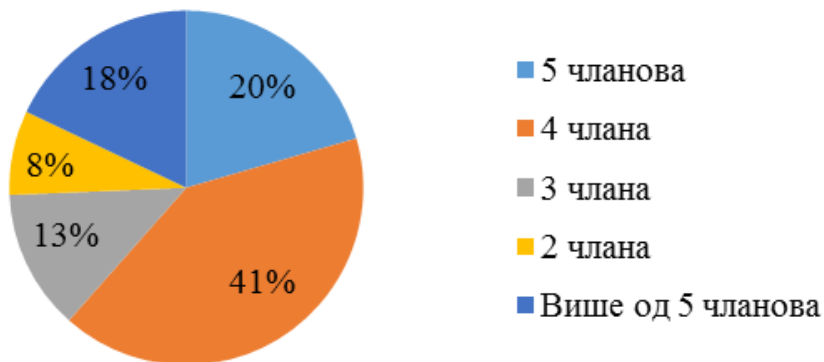
Од укупног броја корисника, 33 живе у потпуним породицама, са оба родитеља. У породицама у којима је један родитељ преминуо живе два корисника, у једном случају преминула је мајка, у другом отац. У породицама разведених родитеља живе четири корисника, с тим што два корисника подједнако бораве и код оца и код мајке, док у два случаја отац нема удела у бризи о детету, чак не остварује било какав контакт са дететом (графикон 1).

Графикон 1. Породични статус



Када је у питању број чланова у домаћинству, највећи број корисника живи у домаћинствима са још три члана, углавном су то отац, мајка и брат или сестра. Веома су заступљена вишечлана домаћинства. Најмањи број корисника живи само са једним родитељем (графикон 2).

Графикон 2. Број чланова у домаћинству



Када је у питању образовање родитеља, од укупно 36 очева 7 има факултетско образовање, а 29 завршену средњу школу. Од укупног броја мајки (38) са завршеним факултетом је 7, са средњом школом 27 и 4 мајке са завршеном основном школом.

Код запослености родитеља карактеристично је да су мајке у доста већем броју незапослене од очева, из ралога што су мајке те које у највећем броју случајева остају кући да брину о деци, па је тако запослено 25 очева, а 15 мајки. Очеви који су незапослени у највећем броју случајева незапослени су краткорочно, док је код мајки наглашена дугорочна незапосленост.

Од укупног броја деце школског узраста (26), само 15 корисника је укључено у образовни систем, од тога највећи број похађа специјална одељења основне или средње школе – 9 корисника, редовну школу похађа 5 корисника, а један корисник је укључен у предшколско образовање (графикон 3).



Графикон 3. Образовање корисника



Сви корисници остварују право на материјалну подршку, највећи број остварује право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица – 29 корисника, додатак за помоћ и негу другог лица остварује 10 корисника, исти број остварује право на новчану социјалну помоћ.

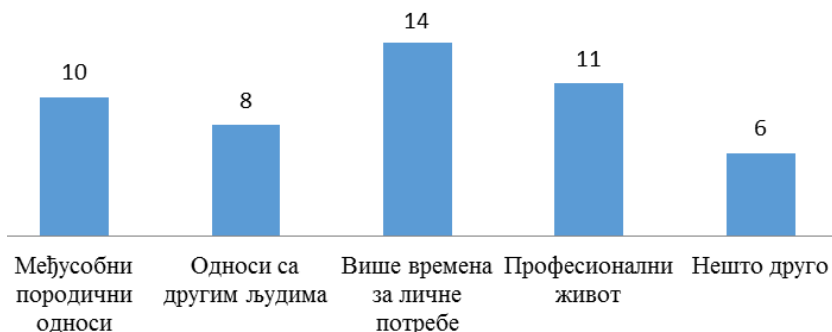
### 3.1.3. Улога дневног боравка у животу детета и породице

На основу упитника на који је анонимно одговорило 19 од укупно 39 родитеља, добили смо податке о променама у квалитету живота, задовољству услугом и односу друштвене заједнице према деци и младима са сметњама у развоју.

На питање да ли сматрају да има промена у њиховом животу од почетка коришћења услуге дневног боравка, свих 19 родитеља одговорили су потврдно.

На питање у ком сегменту се њихов живот највише променио имали су могућност да изаберу више од једног одговора, као и да допишу оно што није понуђено (графикон 4).

Графикон 4. У ком сегменту се живот родитеља променио



Један родитељ је навео следеће: “Пре него што је Л. кренула у Дневни боравак нас две смо увек биле заједно. Од када је кренула ја сам се посветила и себи и послу, а и осталим члановима породице. У оваквим ситуацијама много значи када родитељи могу ‘наставити’ са својим професионалним животом и удовољити својим потребама без ‘гриже’ савести. Да знамо да су деца добро и да се о њима лепо брине и неко ко није родитељ или члан породице.”

Квалитетом услуге 18 родитеља исказује потпуно задовољство, свих 19 родитеља исказало је потпуно задовољство радом стручних радника и сарадника који раде са њиховом децом, што је за родитеље врло значајно. Када је у питању задовољство активностима које се спроводе у Дневном боравку 18 родитеља је у потпуности задовољно, а 1 делимично задовољан.

Родитељима је постављено питање отвореног типа да ли су имали проблема и тешкоћа у коришћењу услуге дневног боравка и 14 родитеља је одговорило одречно, док су два родитеља као проблем истакла превоз до Дневног боравка и сматрају да Дневни боравак није адекватно одговорио на ту њихову потребу. Два родитеља су истакла проблем са напредовањем детета и повлачењем у себе. Један родитељ наводи да се једним разговором увек реши сваки ситан проблем, јер су сви сарадљиви, а крупнији проблем није ни имала.

17 родитеља наводи да примећује значајне позитивне промене код детета од почетка коришћења услуге дневни боравак, а 2 родитеља наводе да не умеју да процене.

На питање да ли је дете боље прихваћено у друштву од почетка коришћења услуге дневни боравак, 12 родитеља дало је потврдан одговор. Одговори су се кретали од “да”, “наравно” до мало опширнијих у којима се истиче значај Дневног боравка за напредак детета, што доприноси бољој прихваћености у друштву. Два испитаника сматрају да је њихово дете било прихваћено у друштву и раније. Један испитаник сматра да не може да процени то, али да дете сигурно боље реагује на децу. Три испитаника сматрају да нема промена.

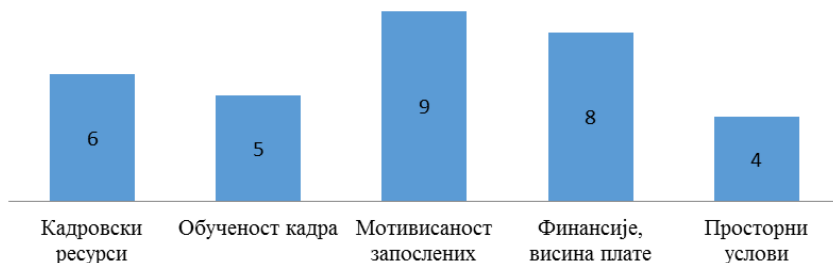
На питање да ли могу да оцене колико Боравак доприноси интеграцији детета у друштвену заједницу, већина испитаника (14) дала је позитивне оцене, углавном наглашавајући значај активности које су усмерене на укључивање деце у разне догађаје и манифестације у граду.

### 3.1.4. Фактори који утичу на квалитет услуге

Дневни боравак тренутно броји 9 стручних радника и свих 9 су учествовали у истраживању, као и 1 руководицац. Испитаници у већем броју изјављују да су делимично задовољни квалитетом услуге (шест испитаника), а четири изјављују су у потпуности задовољни.

Испитаници су могли да изаберу више фактора који утичу на квалитет услуге и то ћемо видети на наредном графикону (графикон 5).

Графикон 5. Фактори који утичу на квалитет услуге



### 3.1.5. Проблеми и потешкоће

Стручни радници се са руководиоцем слажу у одговору на ово питање, да је највећи проблем у пружању услуге финансирање. Тако 6 испитаника даје одговоре везане за нестабилне финансије.

Четири испитаника се слажу у томе да је потешкоћа и мањак стручног кадра, који опет није могуће запослити због недовољно финансијских средстава.

Три испитаника наводе и просторне услове као проблем и потешкоћу, а два испитаника сматрају да је потребно краће радно време. Један испитаник сматра да проблем представља неискреност у сарадњи са појединим родитељима, у погледу стања у ком се дете налази при пријему.

Јасно је да највећи проблем за пружаоца услуге и ангажоване стручне раднике представљају финансије, што повлачи и друге проблеме са простором, опремом и радним временом. Наиме, стручни радници су неадекватно плаћени, са високим степеном стручне спреме примају плату нижу од минималца, а да притом 8 од 10 стручних радника не заснивају сталан радни однос.

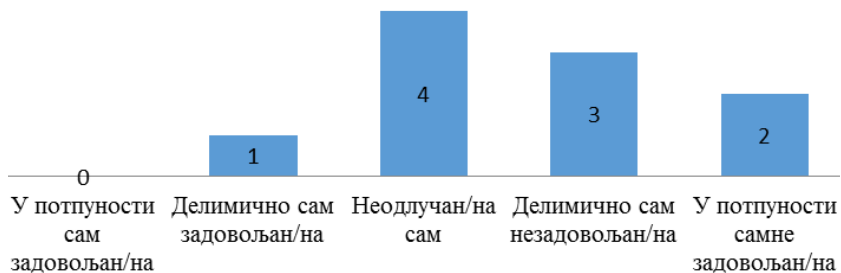
Руководилац наводи да је ово проблем са којим се суочавају дуги низ година и да нема назнака да ће се нешто променити. У буџету града се одвајају средства за ову услугу, али како каже руководилац, та средства никада нису довољна да би могао да се покрије онај број стручног кадра који је потребан за задовољење пуног квалитета услуге.

На питање како се могу превазићи проблеми и потешкоће са којима се суочавају, већина испитаника је дала јединствен одговор, да је потребно већи допринос државе, државних органа, локалне самоуправе, да је потребно да се ангажује већи број служби и институција на нивоу државе и више промовисати значај услуге дневног боравка. Неки испитаници сматрају да је неопходно запослити још радника, скратити радно време и надоградити објекат.

### 3.1.6. Сарадња и координација релевантних институција

Према одговорима испитаника, сарадња са надлежним центром за социјални рад је на веома лошем нивоу (графикон 6).

Графикон 6. Задовољство сарадњом са центром за социјални рад



На питање да ли постоји сарадња са другим релевантним институцијама из области социјалне заштите, здравствене заштите и образовања, 4 испитаника поменула су сарадњу са вртићима, предшколским установама, основним и средњим школама и факултетима, што нам говори да је сарадња са институцијама из области образовања на вишем нивоу од сарадње са осталим системима.

На другом месту по броју одговора налазе се друге организације из области социјалне заштите, али са изразито ниским бројем одговора -3.

Када је у питању сарадња са системом здравствене заштите, само два испитаника сматрају да се успоставља сарадња.

Три испитаника наводе да сарадња постоји, али не наводе са којим системима и институцијама, чак један испитаник наводи да сарадња постоји, али да у њу није упућен.

Један испитаник наводи да постоји делимична сарадња, а два испитаника наводе да сарадња уопште не постоји.

На питање да ли постоји још невладиних организација у локалној заједници које се баве проблемима ове популације и

да ли се остварује сарадња са њима, 9 испитаника је одговорило потврдно. Испитаници сматрају да би сарадња могла бити боља, да има простора за рад на даљем умрежавању и већој координацији.

На питање да ли добијају довољно подршке од различитих актера у локалној заједници у реализацији услуге, осам испитаника даје негативан одговор. Један испитаник сматра да добијају подршку, углавном у виду донација, посета, али да то није довољно. И само један испитаник сматра да постоји висока свест о овим лицима и њиховим проблемима, тако да постоји спремност људи да пружи подршку при реализацији активности.

### **3.1.7. Допринос дневног боравка инклузији деце и младих у Новом Пазару**

Свих десет испитаника сматра да услуга дневног боравка доприноси инклузији деце и младих.

Резултати нам показују да сви стручни радници и руководиоци позитивно оцењују допринос Дневног боравка инклузији и да на томе раде свакодневно кроз различите активности, од учења социјалних вештина у самом Боравку, преко посета друге деце Дневном боравку, до посета разним манифестацијама у граду и организовања приредби, прослава и изложби, које су отворене за све.

Као неке од битних претпоставки успешне инклузије деце и младих испитаници су навели: веће ангажовање свих организација које се баве питањима особа са сметњама у развоју, континуиране едукације запослених у институцијама из система здравства и образовања, већа подршка од органа локалне самоуправе, развој асистената у образовању, заједничке активности са децом типичног развоја, заједничке манифестације, посете школама, вртићима, биоскопима и другим знаменитостима.

#### **4. ЗАКЉУЧАК**

Сви резултати овог истраживања недвосмислено показују значај услуге дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју, као и њихове родитеље. Ова услуга родитељима омогућава да се посвете свом приватном и професионалном животу без бриге савести, а с друге стране деца бораве у подстицајном окружењу, које им омогућава развој животних вештина које им олакшавају инклузију у друштвену заједницу. Веома је значајан податак да су сви родитељи показали задовољство услугом у свим сегментима: квалитет услуге, рад стручних радника и сарадника, активности и промене код детета.

Поражавајући је податак да је већина испитаника незадовољна сарадњом са надлежним центром за социјални рад. Иста је ситуација и када су у питању друге установе или организације у систему социјалне заштите. С друге стране, позитивно изненађује податак да постоји добра сарадња са вртићима, школама, факултетима, који пружају подршку и долазе у честе посете корисницима дневног боравка.

Велика већина испитаника сматра да не добијају довољно подршке од различитих актера у локалној заједници. Овај проблем било би могуће решити само уз заинтересованост свих страна, јер самостално залагање пружаоца услуге дневног боравка неће водити значајним резултатима.

Овим истраживањем дошли смо до података који нам говоре да фактори који се наводе као битни за квалитет услуге, истовремено су и највеће потешкоће и проблеми са којима се пружалац услуге суочава, па се управо тиме донекле и доводи у питање квалитет услуге. Као најважније потешкоће и проблеми наводе се недостатак финансија и њихова нестабилност, а из тога произилазе и недостатак кадра и мањак простора. Нестабилно финансирање очигледно представља основу свих проблема са којима се пружалац услуге среће, а овај проблем показао се као дугорочан и значајна је баријера за превазилажење свих других проблема.

Једино решење које не изискује додатна финансијска средства било би везано за проблем недостатка кадра, који

би се могао решити организовањем студентске праксе и волонтерским радом. За све остале проблеме потребна су системска решења, доношење нових нормативних аката којима би се локална самоуправа обавезала на минимални износ средстава која су неопходна за испуњавање стандарда квалитета рада, као и дугорочнија набавка услуге, чиме би се обезбедила одрживост услуге и могућност дугорочнијег планирања. Једино тако би пружалац услуге могао да ради на подизању квалитета пружене услуге и њеном даљем развоју.

Конечно, упркос свим проблемима са којима се суочавају у пружању услуге, сви стручни радници и руководиоци сматрају да дневни боравак доприноси инклузији деце и младих и да се то постиже кроз све активности које се спроводе у самом Дневном боравку, а посебно кроз активности Дневног боравка које су усмерене према заједници. Можемо слободно рећи да Удружење као пружалац услуге дневног боравка делује подједнако на пољу социјалног рада са појединцем, породицом и заједницом. Организовањем приредби, прослава, изложби радова, излета, посетама различитим спортским и културним манифестацијама, даје се значајан допринос подизању свести у локалној заједници о постојању деце и младих са сметњама у развоју и њиховим потребама да буду део друштва под једнаким условима као и сви други. Стручни радници и руководиоци наводе да су битне претпоставке успешне инклузије, између осталог, подизање свести у заједници о овим лицима, рушење баријера и предрасуда о овим лицима, заједничке активности са децом типичног развоја, веће залагање локалне заједнице, медијско праћење свих активности, и све то је оно што они свакодневно и раде, а што нам потврђује да се заиста у овом случају примењује социјални модел у приступу деци и младима са сметњама у развоју.

## ЛИТЕРАТУРА

Бабовић Марија, Вуковић Оливера, Цвејић Слободан, Вуковић Данило, Социјално укључивање на локалном нивоу, СеЦонС – Група за развојну иницијативу, Београд, 2012.



Закон о социјалној заштити, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2011.

Лакићевић Мира, Социјална интеграција особа са инвалидитетом, Факултет политичких наука Универзитета у Београду и Чигоја штампа, Београд, 2012.

Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 42/2013.

Хрњица Сулејман, “Дете са сметњама у развоју”, у зборнику: Деца са сметњама у развоју: Потребе и подршка (приредила: Марија Митић), Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2011, 31-37. стр.

**Dragana Plavsic**

**CONTRIBUTION OF THE SERVICE OF DAYCARE TO THE INCLUSION OF CHILDREN AND YOUTH WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN NOVI PAZAR**

**Resume**

The subject of this paper is the contribution of the service of daycare to the inclusion of children and youth with developmental disabilities in Novi Pazar. First part of this article displays the status of children and youth with developmental disabilities, the international documents which are intended to deal with those issues, national normative frame and the establishment of systems for providing the social protection services. The results of this research displays the organization of the service of daycare, the influence of the service of daycare on the quality of life for users and their families, the factors which influence the quality of services provided within the service of daycare program, as well as the problems and difficulties with which this social service are being faced.

In this qualitative and quantitative research, following methodology has been used: interview, documentary analysis, case study of Daycare institution in Novi Pazar and statistical research.

All the results gained during this research show beyond any doubt the importance of the service of daycare for impaired children and youth as well as for their parents. On one hand this service allows parents to focus on their private and professional life without having guilty conscience and on the other children are able to stay and work in enabling environment, one that is conducive for development of their life skills necessary for their inclusion in the community. It is very important that all parents were satisfied with the service in all the segments: quality of service, commitment of all social workers and associates, activities and improved behavioral changes of children.

Research has shown that factors often quoted as important for the quality of service are at the same time the greatest imped-

iments which the service provider is confronted with, so much so that the quality of the service is put into question. Most important difficulties and issues quoted are lack of financial sources and their instability, which are influencing human resources and the working conditions. Instability in financing obviously represents the basis of all the problems which service provider is confronted with. Furthermore, this problem has proved to be a long term issue being at the same time a barrier for finding solution to all other problems.

In spite of all the problems encountered while providing the service, all the social workers and their head considered Daycare as benefiting to the inclusion of children and youth which has been achieved through all the activities implemented at the Daycare Centre, notably those directed towards the community, also confirmed by the parents. It can be stated without any doubt that the Association as daycare provider is equally active at the level of social work with individuals and families and community social work.

**Keywords:** children and young people with developmental disabilities, Novi Pazar, social services, daily living service, inclusion.

---

\* Овај рад је примљен 10. јуна 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. августа 2020. године.